
Különleges történetek az orosz múltból

Oroszország múltja és jelene mindig izgalmas területe az európai érdeklődésnek: valahol misztikus, valahol megmagyarázhatatlan a hihetetlen gazdagság és a mérhetetlen szegénység ellentéte. Az államhatalom ereje mindig a hadseregre épült, amelynek élén álló (legyen cár vagy más megnevezésű) személy olyan korlátlan hatalom birtokosa, amely máshol elképzelhetetlen. Az orosz fejlődés – elsősorban a hosszú tatár-mongol uralomnak köszönhetően – lassú és az európai formáktól jóval lemaradva alakult. Az ország hatalmas méretei és ásványkincseinek gazdagsága a nyugati országok számára izgató volt, viszont az orosz állam zártsága, hadseregének ereje eleve kockázatosá tett minden kalandor tervet. (Gondoljunk csak Napóleon hadjáratára, amely már csak a távolságok miatt is elvetélt ötletnek bizonyult.) Maguk az orosz cárok előtt is ismert volt a lemaradás, a reformok szükségessége, de az átalakítás politikája eleve lassú volt, hiszen az orosz belpolitikában soha nem a centrifugális, hanem a centripetális erők hatottak. Moszkvától minden távol volt, egy cári parancs gyakran a távolságok miatt a helyi erők szándékaitól is meggyengült, hatástalanná vált. Ilyen körülmények között a reformok gyakran csak szándékok maradtak, kivéve akkor, ha olyan uralkodótól indultak el, mint I. Péter cár volt. Péter akarta a reformot, a legnagyobb kegyetlenséggel vitte véghez akarátát, mert tudta, hogy az orosz felemelkedés ügye a reformok szélességétől és a megvalósítás gyorsaságától függ. A 18. század valóban az orosz reformok időszaka, természetesen az örök orosz ellentmondásokkal, a haladás politikáját állandóan keresztező konzervativizmus, ami például I. Pál cár uralmát jellemezte. II. Katalin cárnő után komoly felelősség volt trónra lépni, de ellentmondásba került a reformpolitika iránti kötelezettség és az uralkodói tehetség ténye is. I. Pál esetében még a „származása” körüli pletykák is nehezítették helyzetét.

Az orosz megújulás nagy gondolkodója volt Mihail Bakunyin, Alekszandr Herzen és sok más kiemelkedő egyéniség, akiknek ellentmondásos szerepe éppen az orosz valóság ellentmondásaiban keresendő. Ugyancsak izgalmas és tényfeltáró írás Kun Miklós tanulmánykötetében a „Cion bölcseinek jegyzőkönyvei” című esszé, amely egy napjainkig is élő hamisítvány eredetét tárja fel.

Az *Oroszország válaszára* címet viselő kötet túlnyomó része azon írások, beszélgetések gyűjteménye, amelyeket Kun Miklós az 1970/1980-as években készített a sztálini korszak egykori szereplőivel, akik egykoron valóban alakítói és tanúi voltak az 1930-as és 1940-es évek történéseinek, nagy emberek háttér munkáját végezték. Ezek az emberek nemcsak hittek az adott rendszerben, eszmékben, hanem annyi „igazságfeltárás” után is hisznek Sztálinban és politikájában. Más kérdés, hogy a velük készített életinterjúban olyan tényekre és eseményekre világítanak rá, ami teljes igazságba helyezi az adott történetet. Egykor Lunacsarszkij a sztálini kultúrpolitika alakítója és Sztálin nevében teljhatalmú irányítója is volt. A látszat szerint teljes egyetértés és bizalom volt a Gazda (Sztálin) és Lunacsarszkij között, amikor teljes fordulat után eltűnt a színpadról. Ennek okait tárja fel Kun Miklós Lunacsarszkijről szóló írásában, elemzi a hatalomhoz vezető út állomásait, majd a teljes bukás igaz történetét. Az emelkedés és a bukás, s a legtöbb esetben a fizikai megsemmisítés jellemzője lett a sztálini korszaknak, ami nemcsak Sztálin „kedélyállapottól” függött, hanem annak a hatalmi játszmának a része lett, amelynek első szakaszában

Lenin értelmiségi köreit semmisítette meg, de nem kímélte a szovjet biztonsági szervezeteket sem. A szovjet államon belül a hatalom legfontosabb bázisa a politikai rendösség volt, amelynek ügynökei-bizalmasai mindenütt jelen voltak, pontos és kíméletlen végrehajtói lettek a sztálini hatalmi játszmáknak. Ennek élén Sztálin olyan emberei álltak, akik minden parancsot feltétlenül végrehajtottak, gyakran „túlteljesítettek”, nehogy elveszítsék Sztálin kegyeit. Ez sem volt teljes biztosíték, mert bármikor maguk is a „rendszer” áldozatai lehettek. Az 1930-as évek az előbbi események legizgalmasabb és legjellemzőbb időszaka, amikor a dicsőített parancsnokokból „aljas összeesküvők” lettek.

Jellemző történet Sztálin feleségének, Anna Alliljeva családjának sorsa és végzete. A családdal Sztálin még 1917 előtt, illegalitása éveiben került kapcsolatba, ami valóban családi kapcsolattá vált, sőt Sztálin legközvetlenebb környezetét is adta. Anna Alliljeva rejtélyes halála után Sztálin a családdal is végzett, nem zavartatva önmagát egykori barátainak, rokonainak likvidálásában sem. Pedig voltak olyan időszakok, amikor Sztálin is szorosan kapcsolódott felesége családjához, azok is neki köszönhették karrierjüket. E családhoz kötődtek Sztálin gyerekei is, akik ugyan nem osztoztak a család legtöbbjének sorsában. E különös kapcsolat része volt Sztálin és leánya kapcsolata, akiknek elveszettnek hitt levelezését közli a szerző. Különös hangulatú és légkörű a diktátor és lányának levelei, akihez az emberek iránt közömbös Sztálin talán egyedül őszintén ragaszkodott.

Sztálin halála után hatalmas küzdelem kezdődött a hatalomért, időnként igazi szövetségben, majd egymás ellen. Sztálin halála után Malenkovhoz került a hatalom, de hamarosan Hruscsovval, Bulganyinnal és Mikojannal osztozkodtak, míg Sztálin közvetlen környezete egy másik csoportot alkottak, és kemény harcot vívtak egymással. Beriját, mint a legnagyobb gonoszt kivégezték, bár a többi is osztozott a visszaélésekben, a személyi kultusz borzalmaiban. Kun Miklós remek beszélgetésekben, igazi oknyomozó módszerekkel keresi a már ismert, de mégis szövevényes történetben a hatalmi harcok lefolyásának mikéntjét, ha nem is a történet „főszereplőivel”, de azzal a háttérszemélyekkel, akik akkor néma szemtanúi voltak a történéseknek. Gyakran ezek az emberek az igazi „tényfeltárók”, nem fűződik érdekük a tények megmésztásához, de addig nagy utat kellett megtenniük: levetkőzni a félelmeket, a szorongásokat és valós „megtisztulási” folyamaton kellett átmenniük, a tényeket magukban a „helyükre” kellett tenni, hogy elkendőzés nélkül mondjanak el történéseket. Valójában ezek az interjúk világítanak rá a sztálini korszak lényegére, a visszaélésekre és a kegyetlenségek indító okaira. A szerző feltárja a szovjet nomenklatura zárt világát, és olyan politikusokat szólaltat meg, akiket életük legvégén sikerült rávenni, hogy felfedjék addig féltve őrzött titkait, a szovjet rendszer valóságos történetét.

A könyv első kiadása 2005-ben látott nyomdai napvilágot, de a 2013-ban kiadott második kiadás nemcsak átszerkesztést, de kibővítést is jelent. Biztos, hogy ez a „változat” is sikert arat, mert a téma mindig hoz újat, amelyen keresztül teljesebb képet nyerünk a 20. század legszörnyűbb diktatúrájáról.

(Kun Miklós: Oroszország válaszáton. Budapest, 2013, Akadémiai Kiadó, 400 p.)